

6. Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2006. 338 с.
7. Горбачев С.С. Психофизиологические состояния боксеров в различных по экстремальности ситуациях тренировочной и соревновательной деятельности. *Теория и практика физической культуры*. 2007. № 5. С. 44-45.
8. Калошин В.Ф. Філософське ставлення до стресу: психологічний практикум. *Управління школою*. 2017. № 46. С. 90–94.
9. Коржинська Н. Поняття про стрес. Вплив стресу на здоров'я: урок із основ здоров'я, 7-й клас. *Здоров'я та фізична культура*. 2011. № 5. С. 8–9.
10. Купер К. Л., О'Драйсколл, М. П., Дэйв Ф. Дж. Организационный стресс. *Теории, исследования и практическое применение*. Харьков : Изд-во «Гуманитарный центр», 2007. 336 с.
11. Олійников О.А. Про основні напрямки досліджень антропогенного психоемоційного стресу в сучасних умовах розвитку екстремальної та кризової психології. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2012. Вип. 12, ч. 2. С. 25–33.
12. Психологическая диагностика посттравматических стрессовых состояний: уч.-метод. пособие / под ред. А.В. Тимченко. Харьков, 1998. 66 с.
13. Селье Г. Стресс без дистресса. Рига: Виеда, 1992. 109 с.
14. Харлампієв А. Р., Гетьє А. Ф. Бокс – благородное искусство замозащиты. Москва: ФАИР-Пресс, 2007. 410 с.
15. Хімеон, Н. Стрес та його особливості. Відкрите заняття для педагогів, заступників директорів. *Психолог*. 2008. № 2. С. 3–6.
16. Щитов В. Н. Бокс для начинающих. Москва: ФАИР, 2009. 464 с.

Reference

1. Timchenko, O.V. (ed.) (2015). Aggressive crowd and methods of counteracting it. Kharkiv. [in Ukrainian].
2. Antsyferova, L.I. (1994). Personality in difficult living conditions: rethinking, transforming situations and psychological protection. *Psychological Journal*. V. 15. № 1, 34–38. [in Russian].
3. Bodrov, V.A. (1996). Cognitive processes and psychological stress. *Psychological journal*. V. 17, 4, 64–74. [in Russian].
4. Vasiliev, V.N. (1991). Health and stress. Moscow: Knowledge. [in Russian].
5. Havrilets, I. H. (2006). Psychophysiology of man in extreme situations: textbook. Kyiv: Vipol. [in Ukrainian].
6. Haletska, I., Sosnovskiy T. (2006). Psychology of health: theory and practice. Lviv: I. Franko Lviv National University Publishing Center. [in Ukrainian].
7. Gorbachev, S.S. (2007). Psychophysiological states of boxers in different extreme situations of training and competitive activity. *Theory and practice of physical culture*, 5, 44-45. [in Ukrainian].
8. Kaloshin, V.F. (2017). Philosophical attitude to stress: a psychological workshop. *School management*, 46, 90–94. [in Russian].
9. Korzhinskaya, N. (2011). The concept of stress. The impact of stress on health: a lesson in the basics of health, 7th grade. *Health and physical culture*, 5, 8–9. [in Russian].
10. Cooper, K.L., O'Dryscoll M.P., Dave F.J. (2007). Organizational stress. Theories, research and practical application. Kharkov: Publishing House "Humanitarian Center. [in Russian].
11. Oliynikov, O.A. (2012). On the main directions of research of anthropogenic psycho-emotional stress in modern conditions of development of extreme and crisis psychology. *Problems of extreme and crisis psychology*. Issue. 12, Part 2, 25–33. [in Ukrainian].
12. Timchenko, A.V. (ed.) (1998). Psychological diagnosis of post-traumatic stress states: study method. allowance. Kharkov. [in Russian].
13. Selye, G. (1992). Stress without distress. Riga: Vieda. [in Russian].
14. Kharlampiev, A.R., Getye, A.F. (2007). Boxing is the noble art of defense. Moscow: FAIR-Press. [in Russian].
15. Himeon, N. (2008). Stress and its features. Open class for teachers, deputy principals. *Psychologist*, 2, 3–6. [in Ukrainian].
16. Shields, V.N. (2009). Boxing for beginners. Moscow: FAIR. [in Russian].

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2022.3K(147).93

УДК 378.6.015.31.016:612]:[37.011.3-051:796](043.3)

Тогочинський О.М.

доктор педагогічних наук, професор,
ректор Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів
ORCID: 0000-0002-8170-6237

Рябченко В.Г.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів
ORCID: 0000-0002-5630-9459

Приймак С.Г.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри біологічних основ фізичного виховання, здоров'я і спорту
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів
ORCID: 0000-0003-3911-7081

СПОРТИВНА КІНЕЗІОЛОГІЯ У СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ СТУДЕНТІВ

Мета роботи – схарактеризувати взаємозв'язок спортивної кінезіології з основними напрямками кінезіології і їх роль у спортивно-педагогічній освіті студентів закладів вищої освіти. **Методологічною основою** є концептуальні ідеї теорії пізнання, методологічні принципи науковості, доступності, цілісності, інтегративності, які пояснюють важливі педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту. **Методи дослідження.** Для отримання найбільш значущих результатів дослідження та їх інтерпретації застосовувались такі методи: теоретичний аналіз і синтез, систематизація, узагальнення інформації, викладеної у наукових джерелах інформації. **Наукова новизна** отриманих результатів полягає в тому, що здійснено теоретичний аналіз виникнення і становлення спортивної кінезіології, взаємозв'язок з педагогічною кінезіологією і її роль у спортивно-педагогічній освіті студентів закладів вищої освіти. **Практичне значення** отриманих результатів: теоретичні результати та наукові положення можуть бути використані для вирішення наукових, теоретико-методичних і практичних завдань реформування спеціалізованої, фахової передвищої і вищої освіти, модернізації національної освітньої політики. **Висновки.** Спортивна кінезіологія, сутність якої полягає в інтегративному впливі спортивно-педагогічної освіти на інтелектуальну й рухову сфери особистості, уможливує виокремлення в значенні об'єкта формування ціннісних установок функціональні можливості людини через удосконалення її кінезіологічного потенціалу. Концепції про розвиток кінезіологічного потенціалу є обґрунтуванням необхідності впровадження спортивної кінезіології в процес спортивно-педагогічної освіти студентів закладів вищої освіти.

Ключові слова: спортивно-педагогічна освіта, кінезіологія, фізичне виховання.

Togochynskiy O., Riabchenko V., Priymak S. Sports kinesiology in sports and pedagogical education of students. The purpose of the work is to characterize the relationship of sports kinesiology with the main directions of kinesiology and their role in sports and pedagogical education of students of higher education institutions. **The methodological basis** is the conceptual ideas of the theory of knowledge, methodological principles of science, accessibility, integrity, integrativity, which explain the important pedagogical aspects of professional training of future specialists in physical education and sports. **Research methods.** To obtain the most significant results of the study and their interpretation, the following methods were used: theoretical analysis and synthesis, systematization, generalization of information presented in scientific sources of information. **The scientific novelty** of the obtained results is that the theoretical analysis of the origin and formation of sports kinesiology, the relationship with pedagogical kinesiology and its role in sports and pedagogical education of students of higher education. **Practical significance** of the obtained results: theoretical results and scientific positions can be used to solve scientific, theoretical and methodological and practical problems of reforming specialized, professional higher and higher education, modernization of national educational policy. **Conclusions.** Sports kinesiology, the essence of which is the integrative influence of sports and pedagogical education on the intellectual and motor spheres of the individual, allows to distinguish in the value of the object of formation of values of human functionality through the improvement of its kinesiological potential. The concept of the development of kinesiological potential is a justification for the need to introduce sports kinesiology in the process of sports and pedagogical education of students of higher education.

Key words: sports and pedagogical education, kinesiology, physical education.

Становлення спортивної кінезіології пов'язане з дослідженнями М. Бернштейна, який в 30-х рр. XX сторіччя відкрив принципово новий напрям, що передбачав розгляд і визначення психофізіологічних і психологічних факторів під час реалізації моторних актів. Цей напрям був інтерпретований автором як біомеханіка рухових дій, що зосереджувалась на найважливішій ролі «управлінських» компонентів, які відрізняли поняття «рухова дія» від поняття «виконання системи рухів». Висловлено ключову тезу: «людина в нормі ніколи не виконує просто рух, а завжди здійснює рухову дію з відповідним мотиваційним компонентом програмування й корекції моторних актів» [3, с. 11; 6, с. 52]. М. Бернштейн зазначав, що людина формує «модель потрібного майбутнього» і відповідно до неї будує власну систему рухів [6, с. 52; 7, с. 14]. Автор наголошував, що у спортивній кінезіології аналітично й інтегративно розглядається спортивна рухова активність як системна сукупність рухових актів, їхня психологічна стимуляція, обґрунтування й забезпечення, поєднання, планування і програмування, визначення ієрархічної структури, оцінювання результатів та наслідків [6, с. 52; 7, с. 14]. За змістом спортивна кінезіологія поєднує біомеханіку, педагогіку, психологію, загальну фізіологію і фізіологію м'язової діяльності, нейрофізіологію, антропологію, медицину,

економіку, інженерію, логіку, кібернетику, ергономіку тощо [8, с. 98; 9, с. 46; 10, с. 150; 11, с. 68; 12, с. 129]. Отже, предметом вивчення в спортивній кінезіології є рухові функції людини, які здійснюються відповідно до конкретної спортивної діяльності. На думку В. Коренберга, спортивна кінезіологія відрізняється від загальної вивченням винятково моторної активності, пов'язаної зі спортивною діяльністю [6, с. 52; 7, с. 12].

Зі спортивною кінезіологією пов'язана педагогічна кінезіологія, предметом вивчення якої є ідеї програмування у процесі навчання рухових дій осіб, які займаються фізичною культурою та спортом. Ю. Гавердовський вказує на необхідність вивчення ідей програмованого навчання, зумовлених тим, що розучування рухових дій істотно відрізняється від засвоєння теоретичних знань, оскільки під час виконання фізичних вправ задіяний не тільки логічний, а й виразний і чуттєвий самоконтроль [4, с. 342]. Зокрема, процесом навчання передбачено надання чітких інформаційних настанов, які дають змогу інтегрувати у свідомості смисловий, зоровий і кінестетичний образи рухової дії, а саме [4, с. 352]: що має робити студент/учень (логічний самоконтроль); що буде відчувати студент/учень за умов правильного виконання рухової дії.

Як зазначає В. Уткін, центральним поняттям педагогічної кінезіології є модель оптимальної техніки у вигляді словесного опису, ілюстрованого малюнками з вербальним описом фазового складу рухової дії і фотографії, схематичні зображення оптимальних граничних поз на початку й наприкінці кожної з фаз (без зупинки у виконанні руху); перелік завдань, які потрібно виконати у процесі всієї рухової дії й окремих її фаз, які потрібно виконати для досягнення поставленої мети [13, с. 12].

Концепція С. Дмитрієва ґрунтується на соціокультурній теорії рухових дій у біомеханіці й педагогічній кінезіології. З точки зору автора парадигма педагогічної кінезіології має визначатися сукупністю думок, світоглядних переконань і цінностей людини, які формують уявлення про рухову дію як біосоціокультурну реальність. При цьому спостерігається парадигмальний «зсув» у системі орієнтації педагогічної кінезіології, що розкриває нові можливості для розв'язання принципово нових теоретичних проблем, пов'язаних з аксіологією, герменевтикою, акмеологією, антропними освітніми технологіями розвитку особистості фахівця [5, с. 45; 6, с. 58]. С. Дмитрієв зазначає, що одним з перспективних наукових напрямів педагогічної кінезіології є психосемантика діяльнісної свідомості, яка вивчає такі семантичні структури – психіку, діяльність, сприйняття й оброблення інформації (функціональна асиметрія півкуль головного мозку) [5, с. 45; 6, с. 58]. Структурно-функціональні (морфологічні) механізми мають стосуватися характеристики людини як індивіда (специфіка функціональних систем організму, психіки, вищої нервової діяльності), психосемантичні механізми – характеристики людини як особистості й суб'єкта діяльності [5, с. 45; 6, с. 59]. Оновлення та поглиблення змісту педагогічної кінезіології вчений пов'язує з найбільш повною реалізацією культуроформуванняльної і гуманізуючої функції [5, с. 45; 6, с. 59].

Педагогічною кінезіологією, на відміну від біомеханіки, зумовлено виникнення нових цільових настанов, зокрема: пояснення смислового змісту рухових дій (формування його смислового образу і смислової структури); надання змісту суджень, роздумів, висновків (смислової організації знань); розроблення технологічно раціональних способів систем рухів в освітній діяльності; мотивування до роздумів, творчого пошуку, самоаналізу і самоконтролю в освітній діяльності [5, с. 45; 6, с. 61].

С. Дмитрієв зауважує, що методологія педагогічної кінезіології підпорядкована таким складовим: учення про методи пізнання й перетворення рухових дій як певної рефлексії над системою пізнавальних і технологічних операцій, що спричиняють виконання рухового завдання, та детермінована структура предметно-практичної діяльності; зміст продуктованих знань – поняття, моделі; теорія – реалізація методологічної функції у вигляді концептуальних знань та положень [5, с. 46].

Педагогічною кінезіологією метод розглядається як окремий елемент предмета діяльності (технологічні й логічні операції, способи дії) і як педагогічна, професійно детермінована система досягнення мети освіти (концепції, теорії, моделі). Методологія педагогічної кінезіології зумовлює об'єктивну логіку прийняття технологічного розв'язання рухового завдання (принципи, методи і механізми дії) і суб'єктивно-особистісну логіку смислового рішення (перспективний руховий досвід, інтуїція) [5, с. 45; 6, с. 59].

Значущим у вивченні наукових передумов кінезіології є застосування В. Бальсевичем поняття «кінезіологічний потенціал» людини. Автор виокремлює поняття «фізичний потенціал» і «кінезіологічний потенціал» людини [2, с. 214]. Під фізичним потенціалом людини автор розуміє комплекс якісних та кількісних характеристик морфофункціональних систем і фізичних якостей людини. Кінезіологічний потенціал тлумачать як морфофункціональний, біомеханічно і психологічно детермінований функціонуючий системно комплекс умінь і навичок реалізації цілеспрямованих рухових дій, які мають кількісні і якісні характеристики [1, с. 18; 2, с. 214].

Застосування кінезіологічного підходу у спортивно-педагогічній освіті студентів є обґрунтованим, оскільки саморозвиток кінезіологічного потенціалу сприятиме підвищенню рівня

здоров'я, фізичної та розумової працездатності, психомоторної підготовленості до соціальної і професійної діяльності.

Виходячи з цієї тези, у спортивно-педагогічній діяльності акцент зміщується з розвитку фізичних якостей студентів на формування їхньої кінезіологічної компетентності, зокрема здатності й готовності до саморозвитку та самовдосконалення особистісного кінезіологічного потенціалу, що дасть змогу забезпечити функціональну готовність до професійної діяльності. Засобом формування кінезіологічної компетентності студентів є їхня спортивно-педагогічна діяльність, яка ґрунтується на функціональному забезпеченні її реалізації. Фізична активність є головною умовою належного функціонального забезпечення спортивно-педагогічного удосконалення майбутніх учителів фізичної культури [1, с. 18; 2, с. 97; 6, с. 56; 14, с. 5; 15, с. 38; 16, с. 8; 17, с. 1106; 18, с. 15].

В. Бальсевич зазначає, що фізична активність повною мірою відображає активну діяльність людини з розвитку й удосконалення власного кінезіологічного потенціалу; управління терміновим і довготривалим станами та підтримку фізичних кондицій відповідно до умов і потреб життя [1, с. 18; 6, с. 56]. В. Бальсевич розрізняє поняття «рухова активність» і «фізична активність», зокрема: фізичну активність він розглядає як діяльність індивідуума, спрямовану на досягнення фізичних кондицій, необхідних і достатніх для підтримки високого рівня здоров'я, фізичного розвитку й підготовленості, яка здійснюється на основі оволодіння індивідуумом накопичених знань у галузі фізичного удосконалення людини, цілеспрямованої зміни біологічних складових її природи і опосередкованого впливу на її соціальні складові [1, с. 18; 6, с. 56]. На думку автора, фізичну активність можна вважати значущим креативним елементом, що формує, у поєднанні з іншими факторами, фізичну культуру людини і є найважливішим компонентом системи виховання і самовиховання особистості [1, с. 18; 2, с. 97; 6, с. 57].

Фізичну активність В. Бальсевич розглядає як відображення окремого аспекту діяльності у сфері фізичної культури, насамперед індивідуальної діяльності особистості в цій галузі. Несумісність змісту фізичної активності з поняттям «рухова активність» або «заняття фізичними вправами» детермінована прямим уведенням до поняття «фізична активність людини» всіх компонентів її діяльності, спрямованих на оволодіння знаннями з раціонального методичного забезпечення процесу власного фізичного вдосконалення, орієнтацію на особистісну мотивацію фізичного тренування [1, с. 19; 2, с. 7; 6, с. 57]. На думку вченого, під фізичною активністю варто розуміти цілеспрямовану рухову діяльність людини, яка є природно й соціально детермінованою необхідністю, потребою організму та особистості для підтримки гомеостазу, забезпечення морфологічних, функціональних, біомеханічних і психологічних умов реалізації генетичної та соціокультурної програм розвитку в онтогенезі й усунення пошкоджувальних факторів [2, с. 212]. Рухова активність розглядається як цілеспрямована реалізація людиною моторних актів, спрямованих на удосконалення різних показників фізичного потенціалу й оволодіння руховими цінностями фізичної і спортивною культурою [2, с. 213].

Фізична активність, з одного боку, доповнює семантику поняття «рухова активність», а з іншого – містить складові поняття, які розглядаються в теорії фізичної культури, забезпечуючи уточнення їхнього змісту відповідно до деталізованої мети індивідуального фізичного удосконалення [6, с. 58].

З точки зору онтокінезіологічного підходу фізична активність зумовлена теоретико-методологічною та науково-технологічною складовими й культурологічною цінністю синтезованого напрямку антропології як науки про фундаментальні закономірності природно-стимульованого вікового удосконалення кінезіологічного потенціалу людини та розробленням на цій основі прогресивних методів оптимізації функціонального стану на кожному з етапів індивідуальної вікової еволюції. Модернізоване поняття «кінезіологічний потенціал» має більш широкий зміст, ніж «фізичний потенціал» людини, оскільки передбачає вивчення функціонального компонента рухової діяльності людини [6, с. 58].

Висновки. Спортивна кінезіологія, сутність якої полягає в інтегративному впливі спортивно-педагогічної освіти на інтелектуальну й рухову сфери особистості, уможливорює виокремлення в значенні об'єкта формування ціннісних установок функціональні можливості людини через удосконалення її кінезіологічного потенціалу. Концепції про розвиток кінезіологічного потенціалу є обґрунтованими необхідності впровадження спортивно-кінезіології в процес спортивно-педагогічної освіти студентів закладів вищої освіти. **Перспективи подальших наукових розвідок.** Схарактеризовані аспекти спортивно-кінезіології окреслюють необхідність подальшого пошуку й розроблення науково обґрунтованих методів удосконалення професійної підготовки у процесі спортивно-педагогічної освіти студентів.

Список використаних джерел

1. Бальсевич В.К. Онтокінезіологія человека. Москва : Теория и практика физической культуры, 2000. 275 с.
2. Бальсевич В.К. Очерки по возрастной кинезиологии человека. Москва : Советский спорт, 2009. 220 с.

3. Бернштейн Н.А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. Москва : Медицина, 1966. 349 с.
4. Гавердовский Ю.К. Обучение спортивным упражнениям : Биомеханика. Методология. Дидактика. Москва : ФиС, 2007. 911 с.
5. Дмитриев С. В. Социокультурная теория двигательных действий человека: спорт, искусство, дидактика. Н. Новгород : НГПУ, 2011. 359 с.
6. Загrevская А. И. Физкультурно-спортивное образование студентов на основе кинезиологического подхода. Томск : Издательский Дом Томского государственного университета, 2015. 276 с.
7. Коренберг В.Б. Основы спортивной кинезиологии : учеб. пособие. Москва : Советский спорт, 2005. 232 с.
8. Приймак С. Г. Методична система розвитку функціональних можливостей майбутніх учителів фізичної культури у процесі спортивно-педагогічного удосконалення : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02; Нац. ун-т «Чернігів. колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2019. 40 с.
9. Приймак С. Г. Методичні основи формування функціональної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : навч. посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 112 с.
10. Приймак С. Г., Ратов А. М., Міщенко О.В. Організаційно-методичне забезпечення процесу формування кинезиологічної компетентності студентів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 11 (167). С. 149-155.
11. Приймак С.Г. Спортивно-педагогічне удосконалення студентів: морфофункціональне забезпечення діяльності : монографія. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 292 с.
12. Приймак С. Г., Кузьомко Л. М., Власенко С. О., Кочура Д. А., Ткаченко С. В. Соматичне здоров'я людини як системне поняття. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2008. № 55. Т. 2. С. 127–130.
13. Уткин В.Л. Биомеханика физических упражнений : учебное пособие. Москва : Просвещение, 1989. 206 с.
14. Bouchard C., Shephard R.J., Stephens T., McPherson B. Physical Activity, Fitness and Health. Champaign, Illinois : Human Kinetics, 1994. P. 3-28.
15. Disk F. Sport training principles. London : A & C Black Ltd, 2007. 387 p.
16. Morgan W.P. Physical Activity and Mental Health. Washington, DC: Taylor & Francis, 1997. P. 3-32.
17. Saltib B., Grimby G. Physiological analysis of middle-age and old former athletes. Comparison with still active athletes of the same ages. *Circulation*. 1968. Vol. 38. P. 1104-1108.
18. Wilmore J.H, Costill D. L. Physiology of sport and exercise. Champaign : Human Kinetics, 1994. 549 p.

References

1. Balsevich V. K. (2000). Ontokineziologiya cheloveka [Human Ontokinesiology]. Moscow : Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury. 275. [in Russian].
2. Balsevich V. K. (2009). Ocherki po vozrastnoj kineziologii cheloveka [Essays on human age kinesiology]. Moscow : Sovetskij sport. 220. [in Russian].
3. Bernshteyn N. A. (1966). Ocherki po fiziologii dvizhenij i fiziologii aktivnosti [Sketches on physiology of movements and physiology of activity]. Moscow : Medicina. 349. [in Russian].
4. Gaverdovskij Yu. K. (2007). Obuchenie sportivnym upravneniyam : Biomekhanika. Metodologiya. Didaktika [Teaching sports exercises : Biomechanics. Methodology. Didactics]. Moskva : FIS. 911. [in Russian].
5. Dmitriev S. V. (2011). Sociokul'turnaya teoriya dvigatel'nykh dejstvij cheloveka : sport, iskusstvo, didaktika [Sociocultural theory of human motor actions : sports, art, didactics]. N. Novgorod : NGPU. 359 s. [in Russian].
6. Zagrevskaya A. I. (2015). Fizkul'turno-sportivnoe obrazovanie studentov na osnove kineziologicheskogo podhoda [Physical and sports education of students on the basis of the kinesiological approach]. Tomsk : Izdatel'skij Dom Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. 276. [in Russian].
7. Korenberg V. B. (2005). Osnovy sportivnoj kineziologii : uchebnoe posobie [Fundamentals of sports kinesiology : a textbook]. Moscow : Sovetskij sport. 232. [in Russian].
8. Pryimak S. G. (2019). Metodychna sistema rozvytku funkcionalnyh mozhlyvostej majbutnix uchyteliv fizychnoyi kul'tury u procesi sporty'vno-pedagogichnogo udoskonalennya [Methodological system of the development of functional capabilities of future Physical Education teachers in the process of sports and pedagogical improvement]. Doctor's thesis. T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Chernihiv. 40. [in Ukrainian].
9. Priymak S. G. (2019). Metodychni osnovy formuvannya funktsional'noyi hotovnosti maybutnikh uchyteliv fizychnoyi kul'tury do profesiynoyi diyal'nosti : navchal'nyy posibnyk [Methodical bases of formation of functional readiness of future teachers of physical culture to professional activity]. Chernihiv: Desna Polygraph. 112. [in Ukrainian].
10. Priymak S. G., Rатов A. M., Mishchenko O. V. (2020). Organizacijno-metody'chne zabezpechennya procesu formuvannya kineziologichnoyi kompetentnosti studentiv [Organizational and Methodological Support of the Process of Formation of Students' Kinesiological Competence]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»*. Pedagogical sciences, 11 (167), 149–155 [in Ukrainian].
11. Priymak S. G. (2018). Sporty'vno-pedagogichne udoskonalennya studentiv: morfofunktsionalne zabezpechennya diyal'nosti: monografiya [Sports and pedagogical improvement of students: morphofunc-tional conditionality of activity: mono].

Chernigiv : PAT «PVK» Desna. 292. [in Ukrainian].

12. Pryimak S. H., Kuzomko L. M., Vlasenko S. O., Kochura D. A., Tkachenko, S. V. (2008). Somatychnе zdorovia liudyny yak systemne poniattia [Human somatic health as a systemic concept]. *Bulletin of the Taras Shevchenko Chernihiv State Pedagogical University. Pedagogical sciences. Physical education and sports*, 55, 2, 127–130. [in Ukrainian].

13. Utkyn V. L. (1989). *Byomekhanika fizycheskykh uprazhnenyi : uchebnoe posoby* [Biomechanics of exercise: textbook]. Moskva : Prosveshchenye. 206. [in Russian].

14. Bouchard C., Shephard R. J., Stephens T., McPherson B. (1994). *Physical Activity, Fitness and Health*. Champaign, Illinois : Human Kinetics, 3-28.

15. Disk F. (2007). *Sport training principles*. London : A & C Black Ltd, 387.

16. Morgan W. P. (1997). *Physical Activity and Mental Health*. Washington, DC, Taylor & Francis, 3-32.

17. Saltib B., Grimby G. (1968). Physiological analysis of middle-age and old former athletes. Comparison with still active athletes of the same ages. *Circulation*, 38, 1104-1108.

18. Wilmore J. H., Costill D. L. *Physiology of sport and exercise*. Champaign : Human Kinetics, 1994. 549.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2022.3K(147).94

УДК 373.5.091.2:[796.5:908

Троценко Т.Ю.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту

Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

ORCID: 0000-0002-3391-3741

Троценко В.В.

кандидат педагогічних наук,

професор кафедри спортивних ігор

Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

ORCID: 0000-0003-1109-0534

ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Мета роботи полягає у теоретичному та практичному обґрунтуванні організаційно-методичних основ туристсько-краєзнавчої роботи школярів, які забезпечать ефективне формування всебічно і гармонійно розвиненої творчої особистості. У статті, на основі систематизації та аналізу літературних даних розкриті організаційно-методичні основи туристсько-краєзнавчої роботи школярів, які є дієвим, ефективним та дуже потужним засобом виховання всебічно і гармонійно розвиненої творчої особистості школярів. Вивчення психолого-педагогічних основ туристсько-краєзнавчої роботи пов'язане, насамперед, із удосконаленням навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, систематизацією змісту, форм та основних завдань шкільної туристсько-краєзнавчої роботи. Результати сучасних наукових досліджень, свідчать, що накопичений значний як емпіричний, так і теоретико-методичний матеріал, який переконливо засвідчує, що використання різноманітних форм туристсько-краєзнавчої роботи забезпечує комплексний характер у навчанні, вихованні й оздоровленні учнівської молоді. Туристично-краєзнавча діяльність органічно увійшла в навчально-виховний процес сучасної школи. Вона виконує три основні функції: навчально-інформаційну, розвиваючу й виховну. Встановлено, що туристично-краєзнавча діяльність у школах є однією з найпопулярніших нині в учнівському середовищі, що підтверджується значною зацікавленістю цим напрямком учнівської молоді. Теоретичний аналіз дослідження дав можливість зробити висновок, що використання різноманітних форм туристсько-краєзнавчої роботи створює умови для творчого, інтелектуального та фізичного розвитку особистості, впровадженню якісно нових форм і методів організації шкільної життєдіяльності дітей та учнівської молоді, організації їх дозвілля та задоволення освітніх потреб шляхом участі у пошуково-дослідницькій та туристсько-краєзнавчій, художній, декоративно-прикладній та інших видах діяльності.

Ключові слова: туристсько-краєзнавча робота, навчально-виховний процес, зміст, форми, завдання, школярі.

Trotsenko T., Trotsenko V. Tourist and land knowable activity in the system of organization of the educational process of general secondary education institutions. The purpose of the work is to theoretically and practically substantiate the organizational and methodological foundations of tourist and local lore work of students, which will ensure the effective formation of a comprehensive and harmoniously developed creative personality. The article, based on the systematization and analysis of literature data reveals the organizational and methodological foundations of tourism and local lore work of schoolchildren, which are effective, efficient and very powerful means of educating a comprehensive and harmoniously